

References

1. Boreyko, V. E. (1999). *Proriv v ekolohycheskuiu etyku [Breakthrough in ecological ethics]*. Kyiv. [in Russian]
2. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (nakaz № 1407 vid 23.10.2017 r.) [Ministry of Education and Science of Ukraine (Order No. 1407 dated 10/23/2017)]. *zakon.rada.gov.ua*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1407729-17#Text> [in Ukrainian]
3. Puzyr, T. (2012). Osoblyvosti formuvannya ekolohichnoi kultury fakhivtsiv ekolohichnoho napriamku [Peculiarities of the formation of ecological culture of specialists in the ecological direction]. Proceedings from: *I Mizhnarodna naukovopraktichna internet-konferencia «Problemy ta perspektyvy rozvytku nauky na pochatku tretoho tysiacholittia u krainakh SND» – I Mizhnar. science and practice internet conference «Problems and prospects of the development of science at the beginning of the third millennium in the CIS countries»* (pp. 27-28). Pereyaslav-Khmelnitskyi, Ukraine. [in Ukrainian]
4. Pryntsyu i napriamy rozvytku ekolohichnoi kultury [Principles and directions of development of ecological culture]. *boguslav-vpusp.net.ua*. URL: http://boguslav-vpusp.net.ua/images/Fotos-2020/30-03_MC-9_Ekolog.pdf [in Ukrainian]
5. Tytarenko, L. M. (2007). Formuvannya ekolohichnoi kompetentnosti studentivbiolohichnykh spetsialnosti universytetu [Formation of ecological competence of students of biological specialties of the university]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian]
6. Marshytska, V. V. (2005). Sutnisni kharakterystyky ekolohichnoi kompetentnosti uchniv pochatkovoї shkoly [Essential characteristics of environmental competence of elementary school students]. *Teoretyko-metodychni problemyvykhovannya ditei ta uchnivskoi molodi – Theoretical and methodological problems of education of children and school youth*, 2(8), 20-24. [in Ukrainian]
7. Kolonkova, O. O. (2007). Formuvannya ekolohichnoi kompetentnostistarshoklasnykiv zasobamy dystantsiinoi osvity [Formation of environmental competence of high school students by means of distance education]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannya ditei ta uchnivskoi molodi – Theoretical and methodological problems of raising children and school youth: collection. of science works*, 10(1), 379–387. [in Ukrainian]
8. Pustovit, N. A. (2001). Osobystisno oriientovani tekhnolohii ekolohichnohovykhovannya pidlitkiv [Personally oriented technologies of environmental education of teenagers]. *Naukovi zapysky – Proceedings*, 5, 59-62. [in Ukrainian]

Отримано редакцією 20.03.2023 р.

УДК 373.3.015.31:502/504

DOI: 10.31376/2410-0897-2023-2-52-228-234

РОЛЬ ПРИРОДНИЧОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Коваль Вікторія Олександрівна

кандидат біологічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
e-mail kovalchernigov@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-0550-8631

Кисла Оксана Федосіївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
e-mail oshagro@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-6267-6693

Васютіна Тетяна Миколаївна

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри початкової освіти
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
e-mail: tetyana.vasyutina@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-0253-1932

У статті проаналізовано сутність поняття «освітнє середовище» та його природничої складової. Встановлено, що до природничого освітнього середовища належить: ділянка школи, навчально-дослідницький і географічний майданчик, навчальна екологічна стежина та куточок живої природи. Акцентовано на важливості добору складових елементів природничого освітнього середовища, розкрито дидактичні можливості використання його на уроках «Я досліджую світ». Зазначено, що природниче освітнє середовище створює сприятливі умови для розвитку пізнавальної активності, оволодіння еколого-природничими знаннями, природодоцільної поведінки у формуванні екологічної компетентності учнів початкової школи.

Ключові слова: освітнє середовище, природниче освітнє середовище, екологічна компетентність, учні початкової школи, куточок живої природи, пришкольна ділянка, навчальна екологічна стежина.

Постановка проблеми. Організація шкільної системи освіти в Україні зазнала корінних змін. Екологічна освіта стала невід'ємною частиною загальної системи освіти і виховання. На етапі реформування Нової української школи важливе значення надається створенню освітнього середовища, яке

б мотивувало учнів, було безпечним, інклюзивним і сприяло б формуванню всіх ключових і предметних компетентностей, в тому числі й екологічної.

Формуванню екологічної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти сприяє реалізація наскрізної лінії «Екологічна безпека і сталий розвиток», яка реалізується через екологізацію навчальних предметів відповідно до специфіки їх змісту. У початковій школі цей процес відбувається при вивченні в основному природничої освітньої галузі та втілюється в інтегрованому курсі «Я досліджую світ». Молодші школярі на уроках розглядають вплив людини на довкілля, знайомляться із загальними екологічними проблемами планети, навчаються природоохоронній діяльності. Учитель початкових класів має створити для учнів таке освітнє середовище, в якому вони самостійно здатні розвиватися, підвищувати свій рівень екологічної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових працях останніх років висвітлюється проблема створення освітнього середовища (І. Бех, Н. Бібік, Л. Біленкова, О. Боровець, Г. Васьківська, Т. Гільберг, Д. Косенко, Г. Пустовіт, І. Романова, О. Савченко, С. Смолюк, А. Цимбалару, Н. Яришева). Проблеми визначення сутності поняття екологічної компетентності, розкриття її структури, принципів формування відображено в дослідженнях Н. Баюрко, О. Колонькової, І. Мостов'яка, Н. Олійник, Н. Пустовіт, Л. Титаренка, Ю. Шапрана, С. Шмалей та ін. Але науковці і практики недостатньо розглянули значення природничого освітнього середовища, його функціональні можливості в освітньому процесі, дидактичний потенціал особливо у формуванні екологічної компетентності молодших школярів.

Мета статті – розкрити роль природничого освітнього середовища у формуванні екологічної компетентності молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Освітнє середовище як наукову проблему досліджують різні вчені, які розглядають не лише теоретичні, а й практичні аспекти цього питання. Для розкриття значення природничого освітнього середовища у формуванні екологічної компетентності варто звернутись до тлумачення поняття «освітнє середовище». Освітнім середовищем називають шкільне середовище, що розглядається як феномен, як своєрідна культура в історичних векторах її розвитку. Сучасний український дидакт О. Савченко [10, с. 493] тлумачить його як «сукупність умов і впливів, які створюють основу для навчання, виховання, розвитку учнів».

Освітнє середовище Г. Васьківська визначає як «сукупність біологічних, психологічних, соціальних і культурних чинників, які, взаємодіючи, детермінують життєпростір здобувачів освіти, несуть відповідне інформаційне навантаження, яке фіксується як знання» [3, с. 193].

Л. Біленкова поглибила трактування сутності терміну «освітнє середовище» не тільки як безпечного для учнів фізичного і психологічного освітнього осередку, а й як сукупності природних, фізичних, соціальних суб'єктів, що безпосередньо впливають на розвиток учня початкових класів, його творче, професійне та особистісне становлення, сприяють партнерській взаємодії та створенню особистісно орієнтованих педагогічних комунікацій в освітньому процесі, запроваджують сприятливі організаційно-педагогічні умови комфортної життєдіяльності учнів у закладі освіти та за його межами [1, с. 13]. Отже, освітнє середовище має бути розвивальним, тобто предметним, природним та соціальним середовищем, яке не гальмує природний життєвий дитини, сприяє їх реалізації, становленню, вдосконаленню [5].

Сучасне освітнє середовище повинно мати такі якості:

- безпечність та комфорт;
- вільне від будь-яких форм насильства та дискримінації;
- інклюзивне, розвивальне, мотивуюче до навчання [2].

Під поняттям «природниче освітнє середовище школи» розуміємо сукупність природних, фізичних, соціальних складових, що впливають на всебічний розвиток учня, його особистісне становлення, сприяють формуванню відповідальної, безпечної природодоцільної поведінки в навколишньому світі, формують науковий світогляд, тим самим забезпечують успішну взаємодію з природою.

Проблема організації природничого освітнього середовища в початковій школі є дуже важливою для навчання природничої освітньої галузі, оскільки вона сприяє ефективному формуванню компетентностей в галузі природничих наук, техніки і технології, екологічної та інших ключових компетентностей шляхом опанування знань, умінь і способів діяльності, забезпечуючи основу для усвідомлення принципів сталого розвитку здобувачів освіти.

Дослідниця В. Мелаш зазначає, що пріоритетним завданням екологічної освіти є:

– реалізація екологічної компоненти, що передбачає: опанування школярами знань про стан природного середовища, єдність і взаємозалежність природи та людини, заходи для збереження цінності екосистем біосфери, способи подолання екокризи, використання ресурсо- та енергозберігальних технологій;

– оволодіння основними знаннями і вміннями про здоровий спосіб життя для формування культури здоров'я, реалізації їх в здоров'язберігальній поведінці та гармонізації взаємовідносин суспільства з

природним довкіллям;

– формування у молодого покоління екологічної культури і природозберігаючого світогляду, послідовно розкриваючи зміст та прищеплюючи норми і принципи естетики і етики відповідальності, що сприяє виробленню стійких екологічно виважених звичок і поведінки; шанобливого ставлення до природи рідного краю і людей;

– залучення учнівської молоді до екологічного руху [7, с. 226].

У практиці вітчизняної школи вже був досвід створення природничого середовища. В. Сухомлинський у Павлівській середній школі активно впроваджував навчання на свіжому повітрі «уроки мислення серед природи», трояндова алея, альтанки для відпочинку тощо. Думки видатного педагога є співзвучними з ідеями сучасної Концепції НУШ.

Розглянемо методичний потенціал природничого освітнього середовища школи для формування екологічної компетентності учнів початкових класів. До природничої складової освітнього середовища належить: ділянка школи, навчально-дослідницький і географічний майданчики, навчальна екологічна стежина та куточок живої природи.

Пришкільна ділянка включає територію освітнього закладу, на якій розташовані такі структурні компоненти: фізкультурний майданчик, навчально-дослідницька ділянка, географічний майданчик, газони, квітники, доріжки, додаткові приміщення, зелений клас. При плануванні ділянки школи необхідно дотримуватись принципу універсального дизайну, який передбачає планування навколишнього середовища так, щоб у ньому було комфортніше усім суб'єктам освітнього процесу, незалежно від віку та фізичних чи когнітивних можливостей. При облаштуванні території, підбору рослин необхідно звертати увагу на безпеку для дітей та враховувати вимоги рослин до місця існування. На шкільному подвір'ї не повинно бути представників флори, які могли б негативно вплинути на здоров'я учнів, наприклад, отруйних, колючих рослин або тих, які викликають алергію. Слід враховувати зовнішній естетичний вигляд рослин, щоб вони гармонійно поєднувались із простором школи. Підбір дерев для озеленення ділянки повинен давати потрібний матеріал для спостережень і мати гарний декоративний вигляд. Серед кущів, які використовуються для озеленення території, варто надавати перевагу декоративним, красивоквітучим, вічнозеленим представникам. обов'язковим компонентом пришкільної ділянки повинні стати газони, які можна використати для проведення ранкового кола або організації відпочинку на перерві. Газони мають санітарно-гігієнічне значення. Окрасою шкільної території є квітники. Творчість і креативність у створенні квітників відіграють важливу роль у розвитку естетичного смаку учнів. Співпраця всіх сторін освітнього процесу (учнів, вчителів і батьків) у їх створенні сприяє згуртуванню колективу, формуванню навичок групової роботи, вміння домовлятися, приймати спільні рішення, що є важливим у розбудові демократичного суспільства. Красива, вірно спроектована пришкільна ділянка допомагає активному залученню її в освітній процес для ознайомлення молодших школярів з об'єктами природи рідного краю в процесі проведення екскурсій, формує у них навички природоохоронної поведінки. Проведення уроків на подвір'ї школи надає можливість учням спостерігати за комахами, жуками, птахами, розглядати бруньки, квіти, кору рослин, завдання-дослідження запропоновані у підручниках спонукають їх до цього. Так, наприклад, учням 3 класу пропонується поспостерігати за мурахами, визначити будову їх тіла, перевірити народні прикмети про мурах; також пропонується дослідити звичайних для дітей птахів – голуба та дятла – скласти їх опис, дізнатись, як добувають їжу взимку; ознайомитись із лікарськими рослинами (липа, малина, береза, калина, м'ята, подорожник), дізнатись, яку користь вони приносять людині. Такі завдання розкривають взаємозв'язки у природі, формують у молодших школярів причинно-наслідкові зв'язки та екологічне поняття «ланцюги живлення».

Ще одним компонентом пришкільної території є навчально-дослідна ділянка – це спеціально організована територія поблизу навчального закладу, яка створена для практичного закріплення теоретичних знань учнів. Для планування цієї ділянки відбувається розподіл території між класами, складається перелік рослин, які будуть вирощуватись на ділянці, враховується тематика спостережень і дослідів між класами, планується перелік та терміни виконання робіт, необхідний інвентар та обладнання. Навчально-дослідна ділянка для початкових класів може бути представлена відділами: овочевий, плодово-ягідний, квітково-декоративний. У школі ще можуть знаходитись відділи рослин такі, як колекційний, селекційно-генетичний, дендрологічний. Їх учні можуть відвідувати на екскурсіях. Рослинний матеріал, який отримується в процесі довготривалих досліджень та спостережень учнями початкової школи, може застосовуватись для виготовлення наочних посібників та роздаткового матеріалу до уроків.

Для формування в молодших школярів наукової картини світу та екологічної компетентності необхідно звертати увагу на внутрішньопредметні зв'язки, які дозволяють визначити хронологію певних подій та встановити екологічні наслідки чинників впливу на природу. Набуття цих знань допомагає робота на географічному майданчику школи. Географічний майданчик – це спеціалізована ділянка шкільного подвір'я, призначена для проведення систематичних фенологічних спостережень [6, с. 55]. Під

фенологічними спостереженнями розуміємо спостереження за сезонними явищами у живій та неживій природі. Учні на географічному майданчику ознайомлюються з такими приладами, як опадомір, гігрометр, флюгер, навчаються вести спостереження за погодою, атмосферними опадами, визначають температуру повітря, ведуть календар природи, одночасно спостерігають за змінами у живій природі. Встановлення залежності розвитку живої природи від абіотичних факторів допомагають встановлювати екологічні зв'язки. «Здійснення таких спостережень потребує від учнів розвиненої спостережливості; розумових процесів (аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування, узагальнення); встановлення причинно-наслідкових зв'язків між причинами змін і перетворень у предметах або явищах природи. Включення дитини до активних видів діяльності в процесі фенологічних спостережень спонукає до пізнавальної та соціальної активності; вихованню позитивного ставлення до довкілля» [4, с. 84].

На території школи можна створити екологічну навчальну стежку. Це спеціально організований маршрут на ділянці школи для проведення навчальних занять та природоохоронної діяльності. Для створення екологічної стежки на початку необхідно обстежити територію та виявити екскурсійні об'єкти. Для об'єктів спостереження рекомендуємо обирати невеликі природні угруповання різних типів, наприклад, групу листяних або хвойних рослин, декоративно-листяні або красиво квітучі кущі, квіти прищільних клумб, деякі об'єкти з навчально-дослідницької ділянки. При виборі об'єктів рекомендуємо вибирати ті, які зможуть привернути дитячу увагу – це можуть бути як знайомі школярам рослини, типові для даної місцевості, так і інтродуковані (завезені) або спеціально насадженні рідкісні рослини з Червоної книги. Дуже гарно, коли до створення екологічної стежки (насадження рослин) та її догляду залучаються учні, а через певний час спостерігають за об'єктами, які вони посадили. Серед весняних квітів багато представників флори України, які занесені до Червоної книги: підсніжник білосніжний, нарцис вузьколистий, цибуля ведмежа (черемша), шафран вузьколистий, шафран Гейфелів. Ці рослини можна посадити на подвір'ї школи та використовувати як наочний матеріал для проведення уроків «Я досліджую світ» на тему «Охорона природи», «Червона книга». Вчителю у процесі підготовки до уроку-екскурсії необхідно звернути увагу на ті об'єкти, які відповідають завданням цього уроку, щоб вони були естетично привабливі для спостереження учнями у той сезон року, у який відбувається екскурсія. Так, наприклад, у зимовий період бажано обирати, крім рослин, які скидають на зиму листя, 1–2 об'єкти вічнозелених для створення проблемної ситуації на уроці та порівняння. Використання елементів проблемного навчання під час спостережень дає змогу успішно впливати на мотиваційну сферу дитини, а отже, і на формування мотивів екологічно доцільної поведінки [4, с. 84].

На території школи можуть знаходитись і зоологічні об'єкти – це гнізда та дупла, у яких живуть птахи або ссавці. Виявити їх простіше взимку, коли немає листя. У зимовий період на шкільному подвір'ї біля кущів та дерев розвішують годівнички для птахів, які виготовили школярі в процесі проєктної діяльності у другому класі. Діти отримують задоволення від спостереження за кочовими птахами (снігурами, омелюхами), які з'являються в Україні тільки у зимовий період. Якщо вчитель ставить додаткові індивідуальні завдання для учнів, які цікавляться такими спостереженнями, то це буде стимулювати їх дослідницьку складову навчання. На екологічній стежці можна розмістити штучні моделі природних об'єктів (імітації): гнізда птахів, модель ерозії ґрунту, сухий струмок. Загальна довжина екологічної стежки по ділянці школи може бути від 0,5 до 1,5 км, необхідно продумати 5–6 станцій-зупинок для розгляду об'єктів та виконання завдань. Кількість об'єктів для спостереження учнями буде залежати від віку школярів, завдань уроку, від форм та методів роботи.

Учнів початкової школи бажано долучати до створення інформаційного устаткування екологічної стежки: це і створення загальна схема тропи, розробка проєктів інформаційних щитів, стендів та їх виготовлення. Крім того, учні можуть залучатись для проведення екскурсій для молодших класів. Така організація діяльності школярів у створенні екологічної стежки дає можливість відчувати себе важливими, значущими, що сприяє розвитку творчих здібностей учнів, впевненості у власних силах дитини, прищеплює їм відповідальне ставлення до природних об'єктів і мотивує до природоохоронної діяльності.

Куточок живої природи є обов'язковою складовою закладу освіти, про що зазначено в Методичних рекомендаціях щодо організації освітнього простору Нової української школи [9]. Він створюється для проведення навчальних і практичних занять, передбачених програмою, здобуття і поглиблення знань, формування практичних умінь та навичок, організації дослідницької та природоохоронної роботи школярів. Куточок живої природи може бути організований у класному кабінеті, у рекреації або у спеціальному приміщенні поза школою [6, с. 51]. У куточку живої природи утримуються представники рослинного і тваринного світу відповідно до навчальної програми та бажання дітей. Мешканці куточку природи мають бути різноманітні й цікаві для школярів, невибагливі у догляді та безпечні. Серед представників можуть бути як постійні мешканці (рослини, морська свинка, рибки), так і тимчасові (комахи, дощові черв'яки). Об'єкти куточка природи розміщують у відповідності з їх біологічними особливостями та вимогами до умов існування. До догляду за рослинами і тваринами залучаються школярі, починаючи з другого класу під

керівництвом учителя, керівника гуртка, або вихователя групи продовженого дня.

Основними напрямками діяльності молодших школярів у куточку живої природи є проведення систематичних спостережень за ростом, розвитком рослин, поведінкою тварин і проведення різноманітних дослідів. Науковці В. Мелаш та А. Кондратович зазначають, що проведення різних за тематикою дослідів у куточку живої природи дає школярам змогу:

- розчленовувати складні явища на окремі частини, елементи, стадії для докладнішого їх вивчення;
- поєднувати прості явища, окремі частини, спостерігати їх, встановлювати взаємозв'язок;
- штучно створювати умови, за яких відбувається певне явище, вплив того чи іншого чинника;
- застосувати різні прилади, матеріали для глибокого вивчення певного явища, штучно прискорювати або сповільнювати хід певного процесу або дослідів загалом [8, с. 120].

У процесі догляду за об'єктами куточку живої природи учні розуміють вплив екологічних чинників на рослини – світла, води, ґрунту. У них формується вміння бачити особливості об'єктів, школярі оволодівають прийоми порівняння, встановлення подібностей та відмінностей досліджуваних рослин, самостійно роблять нескладні висновки. Так, проводячи дослідження впливу сонячних променів на рослину, вирощуючи одну у темному місці, іншу – у світлому, учні роблять припущення, пропонують гіпотези. Спостерігаючи за тваринами, учні вчаться впізнавати їх за зовнішніми ознаками, дізнаються про особливості будови тіла в залежності від способу існування, харчування, характеру руху тощо. Проводяться як короткотривалі спостереження, так і довготривалі.

Автори підручників інтегрованого курсу «Я досліджую світ» пропонують завдання для виконання в дослідницькому куточку живої природи. Так, учням 3 класу пропонується проростити квасоллю й спостерігати за ростом рослини, виростити фіалку з листка, ознайомитися з різними способами розмноження рослин (цибулина, пагін, бульба, кореневище), виконати нескладні дослідів з шишкою, створивши природний гігрометр. Турбота учнів про об'єкти живої природи сприяє становленню майбутньої моделі поведінки, забезпечуючи позитивне ставлення до навколишнього середовища, породжує ціннісний компонент формування особистості. Доцільно організоване природне середовище школи створює сприятливі умови для формування екологічної компетентності учнів, полегшує підготовку вчителя до проведення уроків у природі та сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу школи у цілому.

Висновки. Отже, безпечне і мотивувальне природниче середовище школи дозволяє використовувати різні види діяльності в освітньому процесі учнів і тим самим формувати реалістичні уявлення про представників рослинного, тваринного світу через забезпечення безпосереднього контакту школярів з ними. Діяльність учнів у шкільному середовищі, пов'язана з доглядом за природними об'єктами, сприяє встановленню взаємозв'язків, приводить до всебічного розвитку особистості; створюються умови для пізнавальної діяльності, експериментування, спостереження за природою; розвиваються вміння бачити красу навколишнього світу, формуються навички здорового способу життя через контакт з природними об'єктами та екологічно доцільна поведінка. Усе це сприяє формуванню екологічної компетентності молодших школярів. Перспективою подальших досліджень є проблема впливу природничого середовища на розвиток дітей з ООП в інклюзивному класі.

Список використаної літератури

1. Біленкова Л. М. Значення освітнього середовища в навчанні природничої освітньої галузі в початковій школі. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2022. № 99. С. 11–18.
2. Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О., Ліннік О. О. Абетка для директора. Рекомендації до побудови зовнішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ: ДСЯО, 2021. 350 с.
3. Васківська Г. О. Освітнє середовище як чинник формування життєпростору старшокласників. *The XI th International scientific and practical conference «THEORETICAL FOUNDATIONS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE» (06–07 April 2020)*. Melbourne, Australia. 2020. Vol. 6. 518 p. ISBN 978-1-64871-910-3.
4. Герашенко Є. М., Лимар Ю. М. Фенологічні спостереження як засіб формування природознавчої компетентності молодших школярів. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 13. Т. 2. С. 82–85.
5. Карабасва І. Сучасні підходи до понятійно-термінологічного забезпечення процесу створення розвивального освітнього середовища ДНЗ. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія*. 2014. № 31. С. 129–134.
6. Ліннік О. О. Методика викладання освітньої галузі «Людина і світ». Київ: Видавничий дім «Слово», 2010. 248 с.
7. Мелаш В. Д. Випереджаюча екологічна освіта для сталого розвитку суспільства: теорія та практика. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. 2017. № 1 (56). С. 225–229.
8. Мелаш В. Д., Кондратович А. Особливості дослідницької діяльності учнів нової української початкової школи в куточку живої природи. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2019. № 2 (23). С. 118–122.
9. Методичні рекомендації щодо організації освітнього простору Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-organizaciyi-osvitnogo-prostoru-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli>.
10. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник. Київ: Грамота, 2012. 504 с.

THE ROLE OF THE NATURAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE ENVIRONMENTAL COMPETENCE OF PRIMARY STUDENTS

Koval Viktoriia

Candidate of Biological Sciences, Associate Professor at the Department of Preschool and Primary Education
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»

Kysla Oksana

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Preschool and Primary Education
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»

Vasiutina Tetiana

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Primary Education
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University

Introduction. *It is not sufficiently considered the scientific literature on the importance of the natural educational environment, its functionality opportunities in the educational process, role, and didactic potential of formation of the environmental competence of primary students.*

Purpose. *The article aims to reveal the role of the natural educational environment in the formation of the environmental competence of primary students.*

Methods. *Theoretical analysis of psychological and pedagogical, methodological literature to clarify the state and prospects of the outlined problems were used.*

Results. *The article analyzes the essence of the concept of the «educational environment» and its natural component, it is established the importance of the formation of the ecological competence of primary students. Analyzing the views of scientists, an attempt was made to expand the interpretation of the essence of the concept of «natural educational environment» as a set of natural, physical, and social components affecting the comprehensive development of the student, his personality formation, contribute to the formation of a responsible, safe nature-appropriate behaviour in the surrounding world, form a scientific one worldview, thereby ensuring successful interaction with nature. The main principles of the modern educational environment are characterized, by natural – safety, freedom from violence and discrimination, inclusiveness, development, and motivation to study.*

Originality. *It is analyzed general approaches to the peculiarities of the organization of developmental education environment, established, didactic possibilities of using it during the lessons «I explore the world». The essence of the concept of «natural educational environment».*

Conclusion. *It was established that the natural educational environment includes a school site, educational and research and geographical sites, an educational ecological trail and a living nature corner. It is noted that a natural educational environment creates favourable conditions for encouraging, educational motivation, development of cognitive activity, mastery, ecological natural knowledge, formation of environmental protection skills and nature-appropriate behaviour. Emphasis is placed on the importance of the selection of constituent elements of the natural educational environment. It is described the structure of the arrangement of the preschool, educational and research area playground, an educational ecological trail and a corner of living nature primary school, which motivates and adjusts to productive cognitive activity. Attention is focused on the importance of the living nature corner of the class to develop research abilities, aesthetic tastes, and grafting skills of caring for natural objects and understanding the meaning of environmental protection activities of elementary school students. It is noted that creating a natural educational environment in primary school is very important and necessary for learning the natural educational field, in particular in the formation of environmental competence.*

Key words: *Educational Environment, Natural Educational Environment, Environmental Competence, Elementary School Students, Living Nature Corner, School Site, Educational Ecological Trail.*

References

1. Bilenkova, L. M. (2022). Znachennia osvithnoho seredovyshcha v navchanni pryrodnychoi osvithnoi haluzi v pochatkovii shkoli [The value of the educational environment in teaching the natural sciences in primary school]. *Zbirnyk naukovykh prats «Pedagogichni nauky» – Collection of scientific works «Pedagogical Sciences», 99, 11-18.* URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/4509> [in Ukrainian]
2. Bobrovskiyi, M. V., Horbachov, S. I., Zaplotynska, O. O., & Linnik, O. O. (2021). Abetka dlia dyrektora [Alphabet for the Director]. *Rekomendatsii do pobudovy zovnishnoi systemy zabezpechennia yakosti osvity u zakladi zahalnoi serednoi osvity – Recommendations for building an external system of quality assurance in general secondary education.* Kyiv, DCA.Y. [in Ukrainian]
3. Vaskivska, H. O. (2020). Osvitnie seredovyshche yak chynnyk formuvannia zhyttieprostoru starshoklasnykiv [Educational environment as a factor in the formation of high school students' living space]. *Proceedings from: The XI th International scientific and practical conference «Theoretical foundations of modern science and practice».* (Vols. 6), (p. 191). Melbourne, Australia. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/719930/1/VHO%202020%2004%2007.pdf> [in Ukrainian]
4. Herashchenko, Ye. M., & Lymar, Yu. M. (2019). Fenolohichni sposterzhennia yak zasib formuvannia pryrodnoznavchoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv [Phenological observations as a means of forming the natural science competence of junior schoolchildren]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy, 13(2), 82-85.* URL: <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-13-2-17> [in Ukrainian]

5. Karabaieva, I. (2014). Suchasni pidkhody do poniatiino-terminolohichnoho zabezpechennia protsesu stvorennia rozvyvalnoho osvithnoho seredovyshcha DNZ [Modern approaches to the conceptual and terminological support of the process of creating a developmental educational environment of the preschool educational institution]. *Visnyk Instytutu rozvytku dytyny – Bulletin of the Institute of Child Development*, 31, 129-134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_31_27 [in Ukrainian]
6. Linnik, O. O. (2010). *Metodyka vykladannia osvithnoi haluzi «Liudyna i svit» [Methods of teaching the educational field «Man and the World»]*. Kyiv: Vydavnychiy dim «Slovo». [in Ukrainian]
7. Melash, V. D. (2017). Vyperedzhaiucha ekolohichna osvita dlia staloho rozvytku suspilstva: teoriia ta praktyka [Advanced environmental education for sustainable development of society: theory and practice]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni VO Sukhomlynskoho – Scientific Bulletin of the Mykolaiv National University named after V.O. Sukhomlynsky*, 1(56), 225-229. [in Ukrainian]
8. Melash, V., & Kondratovych, A. (2019). Osoblyvosti doslidnytskoi diialnosti uchniv novoi ukrainskoi pochatkovoї shkoly v kutochku zhyvoi pryrody (Features of the research activity of pupils of the new Ukrainian primary school in the corner of wildlife). *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu – Scientific Bulletin of Melitopol State Pedagogical University*, 2(23), 118-122. [in Ukrainian]
9. Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii osvithnoho prostoru Novoi ukrainskoi shkoly [Methodological recommendations on the organization of the educational space of the New Ukrainian School]. (n. d.). *mon.gov.ua*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-organizaciyi-osvithnoho-prostoru-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli> [in Ukrainian]
10. Savchenko, O. Ya. (2012). *Dydaktyka pochatkovoї osvity [Didactics of primary education]*. Kyiv: Hramota. [in Ukrainian]

Отримано редакцією 19.03.2023 р.

УДК 373.3.091.313:78

DOI: 10.31376/2410-0897-2023-2-52-234-240

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА З ІНШИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ДИСЦИПЛІНАМИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Лисевич Олександра Вікторівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти
Криворізький державний педагогічний університет
e-mail: oleksandra_liseyich@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-6268-3984

Білоконна Ніна Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти
Криворізький державний педагогічний університет
e-mail: ninabelokonny@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-0550-8642

Павлик Олена Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти
Криворізький державний педагогічний університет
e-mail: pavlikelena540@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-7194-4752

Актуальність обраної теми обумовлюється тим, що мистецтво в умовах сучасного інформаційного суспільства вимагає до себе поважного ставлення. Крім того, традиційна система освіти наразі не може забезпечити досягнення нових освітніх результатів, тому необхідно впроваджувати нові методи, засоби і технології навчання. Науковцями визнано, що набуття теоретичних знань, практичних умінь і навичок здобувачами початкової освіти, розвиток у них емоційної активності, набуття певних компетентностей особистості можливе, якщо застосовувати інтегровані уроки, на яких органічно поєднуються музичне мистецтво з іншими навчальними дисциплінами.

Інтеграція мистецьких дисциплін з іншими навчальними предметами дозволяє створити особливий освітній простір для вираження учнями своїх ідей, підтримати дух мистецтва, що надихає молодшого школяра до змін від стандартного мислення до креативного. Науково доведено, що слухання й виконання музичних творів сприяє розвитку творчого й просторового мислення, формує вміння розпізнавати інформаційне й емоційне навантаження, заспокоює та дисциплінує. Автори статті переконливо доводять: зробити музику й образотворче мистецтво частиною інтегрованих уроків нескладно, якщо скористатися здобутками Орф-педагогіки, інноваційної діяльності й колективної творчої співпраці школярів у групах та парах.

Ключові слова: *початкова школа, інтегровані уроки, музичне мистецтво, Орф-педагогіка, інноваційна діяльність, творча співпраця.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти, в умовах модернізації Нової української школи зростають вимоги до змісту освітнього процесу початкової школи, яка б забезпечила поряд із високим рівнем теоретичної та практичної підготовки переорієнтацію на особистість учня та створила сприятливі умови для досягнення кожним учнем відповідного рівня знань. Зміна цілей і функцій